

ПЕРЕВАГИ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ НАД КАРНИМ

Сучасне «кримінальне» правосуддя зосереджується на покаранні та протистоянні. Це, в свою чергу, призводить до заперечення відповідальності однієї сторони перед іншою і нехтує переживання обох: правопорушника і потерпілого. Основною ж метою альтернативного підходу до правосуддя є відновлення, наголошення на потребах і зобов'язаннях. Правопорушників заохочують до осмислення того, якої шкоди вони завдали, та спонукають узяти відповідальність за неї. Відновне правосуддя передбачає зцілення як окремого індивіда, так і цілої спільноти. Воно більше зосереджується на *потребах*, ніж на заслуженому покаранні.

Відновне правосуддя дає можливість зрозуміти необхідність реформування чинного правосуддя у напрямку більш гуманного ставлення до потерпілого. Воно веде також до усвідомлення думки, озвученої норвезьким кримінологом Нільсом Крісті, що можливість вирішувати конфлікти є не тільки **правом**, практично узурпованим сьогодні системою правосуддя, а й гострою **потребою** (в психологічній і моральній реабілітації) як самих учасників конфлікту, так і громади в цілому. Саме завдяки існуванню різноманітних обцинних форм правосуддя людство поступово сформулювало сучасні уявлення про мораль і моральність, а також зберегло практичне розуміння, що є «добрим», а що «поганим».

Досвід окремих країн (Канади, Великобританії, Японії, США, Польщі і ін.) демонструє очевидні переваги відновного правосуддя не тільки для потерпілих і правопорушників, але й для суспільства в цілому, тому що воно знижує схильність правопорушників до вчинення протиправних дій у майбутньому. Певною мірою це сприяє подальшій консолідації суспільства, підтриманню в належному стані соціальних і міжособистісних зв'язків між його членами.

Відновне правосуддя не є несподіваним нововведенням. Воно розвивалось поступово, протягом багатьох років. Воно почалось з пошуку способів

покращення ситуації для злочинця і (набагато пізніше) для жертви. Такий пошук вівся окремо для жертви і окремо для злочинця. Відновне правосуддя відрізняється від звичайного настільки ж, наскільки парламентська демократія відрізняється від божественного правління королів, однак і у відновному правосудді буде місце для судів, так само, як у королівстві знаходиться місце для глави держави. Розглянемо наступні порівняння: *Таблиця 1*

Традиційне (карне) правосуддя	Відновне правосуддя
Зло – це порушення правил	Зло – це порушення прав людей, руйнування відносин
Зловмисні діяння створюють вину	Зловмисні діяння створюють відповідальність і зобов'язання
Злочин розглядається як щось абсолютно відмінне від інших зол	Злочин розглядається у зв'язку з іншими конфліктами і факторами шкоди
Розплата – це покарання	Розплата – виправлення ситуації
Фокус на минулому	Фокус на майбутньому
Біль спричиняється, щоб карати і стримувати	Репарація як засіб відновлення обох сторін
Збиток, нанесений злочинцем, врівноважується збитком, що наноситься йому самому	Збиток, нанесений злочинцем, врівноважується виправленням ситуації, компенсацією
Осуд злочинця	Осуд зловмисних, шкідливих дій
Правосуддя розділяє людей	Правосуддя об'єднує людей
Ігноруються права і потреби жертв	Потреби і права - в центрі уваги
Ігноруються соціальні, економічні і моральні аспекти поведінки	Весь контекст має значення
Процес веде до відчуження	Процес націлений на примирення
Монополія держави на реагування на правопорушення	Роль жертви, злочинця і спільноти визнається
Спільноти залишаються в стороні, їх	Спільнота виступає в ролі

Із книги Зера, 1995

Як видно з таблиці 1, *традиційна система* говорить злочинцю: «Ти порушив закон, тебе слід покарати, після цього ми спробуємо допомогти тобі оговтатись від наслідків покарання. В деяких випадках, коли правопорушення не надто тяжке, ми можемо запропонувати допомогу без покарання. Цей процес звичайно проходить без участі жертв злочину, але ми намагаємося приймати їх інтереси до уваги!»

Відновне правосуддя ж починається зі звернення до потерпілого: «Вам була нанесена шкода, ми спробуємо допомогти вам, якщо ми дізнаємось, хто вчинив злочин, ми вимагатимемо, щоб він виправив ситуацію. Якщо ви і злочинець побажаєте, ми можемо влаштувати вам зустріч (або спілкування через посередника), щоб ви могли розказати злочинцю про те, як на Вас вплинуло те, що він зробив і разом з ним вирішити, як він може загладити свою провину».

Прихильники відновного правосуддя вважають, що воно повинне і далі розвиватися у всьому своєму спектрі, у напрямку, так би мовити, «демократичного» відновного правосуддя. Перше, що відрізняє цю систему (її характерні риси) – максимальна участь членів спільноти у роботі над створенням власного відновного рішення, включаючи, звичайно, і участь потерпілих і злочинців, а також їх рідних і близьких. Вищезазначена процедура повинна бути переорієнтована таким чином, щоб в центр процесу ставилась можливість спілкування жертви і злочинця, можливість домовитися про те, як злочинець може виправити ситуацію, причому суди виконують тут тільки роль гарантів, що забезпечують успішне виконання процесу і попереджають несправедливість умов договору для жертви чи злочинця. Суди також повинні приймати рішення по опротестованих справах, а також накладати санкції, що обмежують свободу, якщо мова йде про безпеку суспільства. Крім того, буде потрібний більш широкий погляд на репарацію як певну альтернативу покаранню, бо загальне відчуття того, що правопорушник повинен «заплатити» приводить нас саме до цього.

Завдання репарації будуть обиратися не за принципом їх неприємності, а завдяки тому, що крім користі, яка в них міститься, вони дозволяють злочинцю показати, що він *може* і *хоче* зробити у якості компенсації. Сам по собі діалог потерпілого і правопорушника є одним із аспектів репарації. Репарація може включати вибачення, фінансовий платіж, практичну роботу, повернення і/чи ремонт речей чи техніки, обіцянка по відношенню стандартів майбутньої поведінки чи добровільна участь у навчальних програмах чи професійній підготовці.

Перша відмінна риса відновного правосуддя – це основоположна ідея про те, що реакція на злочин повинна полягати у виправленні скоєного зла, а зовсім не в спричиненні нового зла, на цей раз, на адресу злочинця. Як уже зазначалось, стратегія зла у відповідь не приносить нічого, крім збільшення загальної кількості зла у світі. Слід потурбуватися про те, щоб злочинець зробив як можна більше хорошого в межах його можливостей (звичайно, за умови, що його піймають). Це відповідає потребам суспільства в цілому, і жертв зокрема – люди хочуть, щоб за дією, яка спричинила зло, слідувало щось, що творить добро, навіть якщо збиток від такої дії неможливо виправити.

Слід зазначити, що відновне правосуддя ще не є парадигмою. Багато питань залишаються не розробленими або не мають відповідей. І хоча цей напрямок потребує подальшого розвитку, все ж слід застерегти від передчасного його застосування. Тут потрібен повільний, виважений, плавний перехід, а не революція!